

EXPERIÈNCIES GIRONINES D'EDUCACIÓ ALLIBERADORA, MÉS O MENYS ...

Sebas Parra i Nuño

Nucli Paulo Freire (Girona)

Vaig fer un gest de cansament: és absurd buscar un pou, a l'atzar, en la immensitat del desert. Malgrat tot, ens vam posar en marxa.

El petit príncep. Antoine de Saint Exupéry

Inicialment, aquest article hauria de presentar algunes experiències educatives revolucionàries a casa nostra. Però ja els marxistes clàssics ens deien que les revolucions actuen com a locomotores de la història i, per tant, qualsevol pràctica educativa revolucionària hauria d'haver mogut ràpid el tren del canvi de la història pedagògica del nostre país... i no cal ser cap expert per saber que aquesta història, des de la “República dels mestres”, liquidada per les armes ara fa més de setanta anys, no ha viscut cap canvi profund, tumultuós, enèrgic, radical, per oposició a la reforma, és a dir, al canvi parcial, esglaonat, acumulatiu, que hom considera definitori del mot “revolució”. Calia, doncs, un canvi de tema i d'educació “revolucionària” vam passar a parlar d'educació “alliberadora”, mot, i concepte, que semblava més suau, menys aparatós... Però P. Freire ens recorda que l'educació “alliberadora¹” és diàleg (ningú educa ningú, ningú s'educa sol: les persones s'eduquen en comunió mediatitzades pel món), és conscienciació (transició cap una consciència crítica i una praxi revolucionària), és, en definitiva, una eina per a la transformació del món,... i, és clar, tornàvem gairebé al principi. A la tercera va la vençuda, a veure si, malgrat la possible absurditat que comenta el petit príncep de buscar pous al desert, trobem alguna cosa, “més o menys alliberadora”, suposem que menys, molt menys que més, doncs, el país és el que és i no el que voldríem que fos... El país i, naturalment, els seus mestres i educadors. El fragment de *Pedagogia de l'essència i Pedagogia de l'existència* de B. Suchodolski ens estalvia qualsevol comentari:

---

¹ Un terme avui poc conegut i menys utilitzat que, habitualment, atribuïm al glossari bàsic introduït a casa nostra per l'obra de Paulo Freire, però que és ben conegut molt abans entre les files del magisteri republicà. Amb motiu del 75è aniversari de la Federació de Treballadors de la Unió General de Treballadors, FETE-UGT, el secretari general de la UGT ens recordava que “... Els ugetistes, tanmateix, no van voler mai una educació sectària, adoctrinadora o partidista, sinó que en tenien prou amb que l'educació escolar fos racional, científica, humanista i cívica. Quan a les Corts constituents de 1931 s'acusava els socialistes de sectaris per introduir a la Constitució republicana el principi de l'escola laica, Rodolfo Llopis va replicar: “... nosaltres deixem assentat el principi que l'escola ha de ser alliberadora, alliberant...” (Diari de Sessions, 20 de novembre de 1931)...”. La nostra mala memòria històrica, doncs, ens fa tornar a recomençar a parlar d'educació revolucionària o alliberadora i passar de puntetes per un camí ben habitual i molt transitat pel pensament pedagògic que inaugurarà l'Associació General de Mestres ara fa prop d'un segle...

“... Marx, en indicar que el futur desenvolupament de la societat exigeix la creació d’unes noves condicions socials i d’un home nou, formula alhora una pregunta com la que ja, anys enrera, Kant havia formulat: ¿Com és possible que els educadors, que, naturalment, pertanyen a una generació vella, puguin estar en condicions d’educar uns homes diferents, nous?. Marx donà una resposta clara que enllaça amb la crítica d’Owen: la possibilitat d’educar homes nous en un món vell és basada en l’aliança de l’educació amb la pràctica revolucionària. ¿Quina resposta podem donar avui, en una situació tan diferent a la que existia a mitjan segle XIX, però alhora tan semblant, ja que allò que, precisament, interessa és educar homes per a una nova civilització partint d’unes institucions velles? Aquest és un problema que exigeix la màxima atenció i les seves solucions són arrelades profundament en la consciència contemporània...”

Malgrat tot, i sense cap aliança visible ni oculta de la nostra educació amb la pràctica revolucionària, ens posem en marxa...

Experiències d’educació formal: un exemple proper

Òbviament, no podem intentar en aquest article fer cap mena d’inventari més o menys exhaustiu d’experiències d’orientació o intenció alliberadora nascudes al nostre país d’escoles, associacions, sindicats, etc. Parlarem, doncs, d’una en concret: l’Escola d’adults de Salt, des dels seus inicis (febrer del 1976) fins a l’acabament d’una primera etapa trenta anys després (desembre del 2006), i d’algunes experiències més, promogudes o acompanyades per l’Escola. Donat el seu tarannà i les característiques del conjunt potser hauríem de parlar d’experiències frontereres entre l’educació formal i la no formal.

Aquesta emblemàtica Escola que vam tenir l’oportunitat d’acompanyar va néixer amb unes *classes nocturnes gratuïtes* organitzades per l’Associació de Veïns de Salt (sorgida arran de l’annexió del municipi saltenc a Girona l’any 74 en contra de la voluntat majoritària del poble) amb l’objectiu de començar a cercar solucions pràctiques a l’alfabetització i a l’educació bàsica d’adults de la població des d’una perspectiva política i pedagògica connectada al moment històric que es caracteritza per l’inici de la transició democràtica. Es tractava doncs, a més de contemplar els temes formatius, d’establir un *diàleg* amb la gent treballadora, llavors sotmès a moltes traves pel règim polític franquista, per part de militants (dels sindicats de classe, dels partits polítics d’esquerra i d’activistes de l’Associació de Veïns) amb voluntat transformadora de manera similar a altres experiències nascudes en els barris obrers de la província de Barcelona al llarg de la dècada dels 70. L’Escola d’adults de Salt neix, doncs, amb la denominada transició democràtica de la mà d’una organització popular, amb forts continguts polítics i reivindicatius i ha estat pionera d’allò que es va anomenar la *nova*

*EPA*² catalana. Pionera per la seva orientació política (en el horitzó de l'esquerra transformadora), sindical (es constitueix a l'escola la primera secció sindical del sector de l'ensenyament públic de FETE-UGT de les comarques gironines) i pedagògica (*diàleg* amb el poble i els moviments socials, reivindicació del dret dels treballadors a l'educació al llarg i ample de la vida, prioritat de l'alfabetització i l'educació de base amb continguts útils per a les persones treballadores, denúncia de la falta de voluntat política de les diferents administracions en la consolidació de la nova educació de persones adultes gironina i catalana i, sobretot, aplicació del mètode Freire fent una lectura local de les qüestions metodològiques que planteja). Ja es veu que seria excessiu i inapropiat qualificar de revolucionàries les finalitats de l'Escola, però sortint de la dictadura franquista, si més no, representaven una declaració d'intencions clarament a favor de la ruptura democràtica en el camí d'un canvi, pedagògic i polític, en profunditat.

Una ensenyança empírica que ens ha regalat la sistematització i avaluació d'aquesta experiència (recollida en *L'Escola d'adults de Salt: una mirada apassionada*, CCG Edicions, Girona, 2007) és que, fora de l'agitació política, tan minoritària com inútil, i del que vulgui creure la literatura pedagògica "radical", en una societat com la nostra, no ja revolucionària o prerevolucionària sinó amb greus dèficits democràtics, és impossible "l'aliança de l'educació amb la pràctica revolucionària" a que feia referència Marx. Cercar, doncs, mostres d'educació revolucionària o alliberadora, o com vulguem anomenar-les, a casa nostra al llarg de les últimes dècades es cercar la quadratura del cercle.

Què té de particular, doncs, l'experiència de Salt al marge de les seves intencions fundacionals?: la capacitat d'haver acumulat i gestionat un bagatge d'ensenyances fruit de quatre experiències sorgides al llarg de les tres dècades de la seva història a mena de quatre punts cardinals íntimament relacionats amb l'Escola, que l'han alimentat i orientat i que han ajudat a obrir camins alternatius i significatius a la recerca d'aquella aliança marxista que comentàvem abans. Ens referim a:

1.- L'Escola Samba Kubally de Santa Coloma de Farners (la Selva), experiència d'acollida i formació de treballadors estrangers, creada a l'agost de 1988, que va posar sobre la taula moltes de les qüestions, reivindicacions i denúncies pedagògiques,

---

² EPA: Educació de Persones Adultes, malgrat que donada la confusió conceptual i terminològica del moment generalment es consideraven les sigles de "Educació Permanent d'Adults"...

culturals i polítiques que el posterior augment dels fluxos migratoris, expressió demogràfica de la globalització capitalista, va generalitzar i situar en el centre del nostre sistema educatiu. La Samba Kubally va anticipar idees i propostes molt vàlides en la recerca de models útils, innovadors i solidaris en aquesta matèria en un marc paradoxal i contradictori fet de múltiples reconeixements i, alhora, d'una lluita frontal i continuada per la igualtat de drets i el seu reconeixement pedagògic enfront de l'hostilitat de les administracions públiques del moment³.

2.- L'Associació GRAMC⁴ que nascuda de la Samba Kubally ha representat al llarg dels seus vint anys de caminada un baluard ferm en la lluita per la igualtat de drets, contra el racisme i la xenofòbia i a favor d'una acollida, informació, orientació social, assessorament jurídic i formació de treballadores estrangers i les seves famílies. Organitzada en Assemblees locals ha fet una tasca formativa i educativa de primer ordre i, sempre, des de l'exigència del respecte a la dignitat i els drets de les persones i cercant camins interculturals i solidaris.

3.- La Universitat Popular Alternativa (UPA) de Girona, creada el desembre de 2001 a partir d'una idea d'en Miquel Soler Roca, com una construcció col·lectiva de persones i entitats compromeses amb l'educació i el canvi social per a desenvolupar programes educatius i altres accions que ens facin avançar en el coneixement crític de la societat i en la creació d'un pensament polític, econòmic, social i cultural alternatiu i transformador. Els participants rebutgen la mercantilització del saber (ningú cobra ni paga per participar en una activitat de la UPA), descarten rebre diplomes, títols, certificats o constàncies de qualsevol tipus i pel que fa a les activitats i continguts, l'entitat volia tractar, sobre la base dels interessos de la classe treballadora i de les persones excloses per motius d'ètnia, gènere, edat, etc., d'omplir els buits que deixa el sistema formal d'educació i de donar tractament a qüestions d'actualitat que no són incloses als programes dels centres regulars. Sempre des d'un punt de vista crític i alternatiu i tractant d'estimular les pràctiques i accions transformadores. Malauradament de vida efímera i sense deixar-nos gaires fonts on consultar la seva història fora de les persones participants no ha pogut tenir l'impacte que es podia preveure.

4.- El Pla local de formació de Salt *Fem un salt solidari* que, malgrat la seva curta existència, tres cursos, 2002-03 a 2004-05, creiem que ha estat l'experiència nascuda d'un Centre de formació de persones adultes dependent del Departament d'Educació (o

---

³ Un bon llibre, amb un ampli recull de materials generats per l'experiència, es: LÓPEZ, A. (coord.) (2.000): *Deu anys de l'escola Samba Kubally*. Publicacions de la Universitat de Girona. Educació Social E/S 7. Girona. ISBN: 9788484580010

⁴ Grups de recerca i actuació amb minories culturals i treballador estrangers: <http://www.gramc.org/>

de Benestar Social abans o d'Ensenyament ara) més rica i innovadora en matèria d'acollida i formació de persones adultes immigrades estrangeres nouvingudes en la qual hem tingut oportunitat de participar al llarg dels trenta anys de vida de l'Escola d'adults de Salt. Com que s'han fet públics els documents, avaluacions i materials sorgits del Pla⁵ ens estalviem aquí més comentaris... Però, per raons que encara ningú ha explicat, i després de suportar un menyspreu polític i pedagògic extraordinaris per part de l'administració, es va certificar la seva defunció a finals del curs 2004-2005.

Camins tots que, excepte pel que fa a l'Associació GRAMC, estan ja impracticables, ben embardissats pels temps que corren, però, que poden servir, una vegada nets, per continuar somiant en un altre món i una altra educació possibles.

Experiències d'educació no formal: l'herència de l'Escola d'adults de Salt

Alguns d'aquests camins mai s'haurien iniciat sense les ensenyances rebudes de l'Amèrica Llatina, des de l'herència política i pedagògica de Paulo Freire fins a la Croada Nacional d'Alfabetització nicaragüenca i la posterior cooperació amb els projectes, somnis, *bogeries*, de l'AEPCFA, *Associació d'Educació Popular Carlos Fonseca Amador*, presidida per Orlando Pineda. Ensenyances d'anada i tornada. Doncs, a partir del tarannà i les complicitats generades per l'Escola d'adults de Salt i del seu diàleg internacionalista amb les experiències de l'altre costat de l'Atlàntic, s'alimenten aportacions i reforços a altres experiències gironines d'educació crítica i alliberadora. Per citar alguns exemples ben coneguts:

- L'Agenda Llatinoamericana⁶, que de la mà d'un dels millors educadors populars gironins que coneixem, de professió planxista, Jordi Planas, ha mobilitzat educativament les terres gironines, i més, acostant arreu aquesta eina pedagògica per a l'educació, la comunicació i l'acció social populars. Cal pensar que la campanya de presentació de l'Agenda, concentrada especialment a les terres gironines, representa cada any entre 50 i 100 activitats amb una profunda significació educativa.
- Els espais formatius i educatius autogestionats i de caire llibertari nascuts al voltant de moltes de les "cases okupades" arreu les nostres comarques, bàsicament en el triangle Salt-Girona-Banyoles, des de la primera i més reconeguda la Maret de Salt fins a l'actual Can Kolmo gironina, passant per algunes amb una vida, programació i

---

⁵ Es pot trobar una molt àmplia ressenya del Pla en Parra, S (2.007): *L'Escola d'adults de Salt: una mirada apassionada*. CCG Edicions. Girona. Estan editats també 2 CD sobre el Pla i els materials dels Cercles de conversa (2003-2004) i una edició contextualitzada realitzada a València pel CREC, Centre de Recursos de la Diputació de València: <http://www.crec.info/#/content-02-05>.

⁶ <http://www.llatinoamericana.org/>

influència remarcable com per exemple Els Químics de Girona. Uns espais que deixen una peculiar herència en dispositius alternatius actuals, com el Centre Social La Màquia de Girona⁷ o el Setmanari DIRECTA⁸, i que es sumen a altres arribats per itineraris ben diferents⁹.

- Els materials audiovisuals sorgits de la factoria de l'infògraf solidari Pep Caballé¹⁰, que, especialment en l'àmbit de l'educació per al desenvolupament, han aportat un ric i innovador fons de recursos didàctics. Especialment els seus treballs sobre Senegal, cooperant amb GRAMC, i Nicaragua, en col·laboració amb l'AEPFCFA, Sindicalistes solidaris de la UGT i altres, són exemples de creativitat, fidelitat i compromís amb l'educació alliberadora.

- L'activitat de la recent creada *A l'ALBA*¹¹, *Guerrilla comunicacional gironina*¹², del col·lectiu coordinat per Juli Suárez, animador d'imatges per la Solidaritat¹³, i que està aportant materials molt útils i oportuns. Especialment en dos sentits: en allò que Freire diria "desocultació" de la realitat, i ens recordava que era una de las finalitats de l'educació alliberadora, i en com podem fer servir les noves tecnologies en l'àmbit educatiu des d'una perspectiva popular crítica i alliberadora.

- El Nucli Paulo Freire¹⁴ de la FEP-UdG¹⁵, que en el marc dels dispositius vinculats a l'Institut Paulo Freire de l'estat espanyol¹⁶, intenta consolidar un punt de referència gironí útil pel coneixement i difusió del pensament i la pràctica de Freire i les lectures freirianes del paper i la pràctica de l'educació fetes a casa nostra.

Estem convençuts que, en el nostre cas, sense l'Escola saltenca i, sobretot, els seus trenta anys de diàleg¹⁷, local i global, avui no podríem presentar aquest panorama que, malgrat tot, anima l'esperança.

---

⁷ <http://lamaquiagirona.blogspot.com/>

⁸ <http://www.setmanaridirecta.info/>

⁹ Citem un dels exemples més notables de comunicació popular i periodisme digital en la línia de l'educació alliberadora impulsat per l'eugenial Manel Mesquita: <http://www.eldimoni.com/>

¹⁰ <http://vimeo.com/pepcaba>

¹¹ ALBA, Alianza Bolivariana para los pueblos de nuestra América. Un dispositiu que genera l'aparició de diferents col·lectius a casa nostra interessats pels canvis de tota mena liderats per la *República Bolivariana de Venezuela* i l'ALBA; un d'ells, *amigues de l'ALBA de les terres gironines*, creat ara fa tres anys per un grup d'educadors i educadores i persones que entenen que Llatinoamèrica és avui una rica font d'ensenyances, (<http://www.amiguesdelalba.blogspot.com/>) és, en certa manera, el precursor de l'experiència que presentem...

¹² <http://alalbagirona.blogspot.com/>

¹³ <http://www.miraicrida.org/>

¹⁴ <http://www.udg.edu/tabid/16848/language/ca/Default.aspx>

¹⁵ Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona.

¹⁶ <http://www.institutpaulofreire.org/>

¹⁷ De diàleg freirià però també de passió, de compromís, de somnis, de lluita i de molta molta esperança... elements segurament imprescindibles en el perfil actitudinal de les persones participants en qualsevol experiència educativa amb finalitats alliberadores.